VI. PILYS

Giedrius Aleliūnas

Medininkų pilies archeologiniai tyrinėjimai 1992-1993 m.

1992-1993 metais PTC LP (1992 - LII pilių istorijos skyrius) tyrinėjo Medininkų pilyje. Kasinėjimai pradėti, nes numatyti restauravimo-konservavimo ir pagrindinio bokšto-donžono atstatymo darbai.

Medininkų pilis yra aptvarinio (gardinio) tipo, datuojama XIII-XIV a. Pirmieji pilies paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose yra XIV a. antrosios pusės (1385 m.). Nuo XVI a. pilies kieme įsikuria dvaras, minimi jo pastatai. 1955-1956 ir 196O-1964 m. iš dalies restauruojant ir konservuojant pilį buvo atlikti jos archeologiniai tyrimai (vadovas K. Mekas).

1992 m. tirtas P bokštas - plotas Nr. 2 (vadovai A. Merkevičius ir G. Aleliūnas), plotas prie P bokšto iš kiemo pusės (Nr. 1) bei atlikti žvalgomieji tyrinėjimai pilies kieme (šurfai 1-11), taip pat iškastas vienas šurfas prie donžono Š išorinės sienos (šurfas Nr. 12). Viso ištirtas 157 kv. m plotas.

Plotas Nr. 1 atmatuotas prie P bokšto. Jo ilgis - 15 m (Š-P kryptimi), plotis - 3 m. Aukščiausias ploto taškas buvo 12 kvadrate, į abi puses žemės paviršius žemėjo: prie sienos 1 kvadrate - O,5 m, o ties Š sienele - 3,3 m. Ploto Š dalyje po velėna pasirodė tamsios žemės kultūrinis sluoksnis, kitur - griuvenų sluoksniai. Viršutiniai sluoksniai (kauburio formos), kv. 11-13 buvo 1,5 m storio. Jie susidarė paskutinių archeologinių ir restauracijos me-

tu, išnešus griuvenas iš P bokšto. Griuvenose daug plytgalių, didelių akmenų, čerpių nuolaužų, gyvulių kaulų nuoskalų.

Po šiais neseniai supiltais žemių sluoksniais kv. 9-15 buvo pilies statybos griuvenų sluoksnis. Jų viršus grįstas akmenimis, kad būtų patogesnis įėjimas į bokštą. Griuvenose, kurių storis - 1,9 m, gausu plytgalių, tinko, žvyro. Jose rasta keletas XV a. keramikos šukių. Po griuvenomis atidengtas buvęs natūralus žemės paviršius - O,2 m storio pilkos žemės sluoksnelis, po juo įžemis - smėlis su molio intarpais. Ploto Š dalyje (kv. 1-6) nuėmus veléną iš karto rasta tamsiai pilka žemė. Jos storis O,5-O,8 m, sluoksnis beveik vienodas iki įžemio. O,4 m gylyje, kv. 3-6 rasta kažkokio statinio pamatų dalis, sudėta iš akmenų dviem eilėmis. Prie pamato buvo iškasta 1,9x1,2 m dydžio duobė, pripildyta tamsios su akmenukais žemės. Joje rasta nemažai žiestų puodų, būdingų XIV-XV a., šukių, duobės dugne daug gyvulių kaulų nuoskalų. Pastato paskirtis neaiški, nes atidengtas nedidelis jo plotas. Šiame tamsios žemės sluoksnyje rasta dauguma radinių - įtveriamas strėlės antgalis su trikampio formos plunksna, geležinė yla, dviejų peilių geležčių dalys. Viršutinėje sluoksnio dalyje aptikta 1862 m. Rusijos imperijos moneta, keletas vėlyvų buities reikmenų (virdulio kranelis, grandis).

Plotas Nr. 2 tirtas P bokšte. Jo plotis 3 m, ilgis per visą bokšto ilgį - 6,2 m. Bokšto vidus iš dalies išvalytas K. Meko tyrinėjimų metu. Kultūriniai sluoksniai didesnėje dalyje sunaikinti per II pasaulinį karą čia įrengus šaudmenų sandėlį, o po to jį susprogdinus. Nesuardyti sluoksniai aptikti tik prie įėjimo. O,5 m gylyje atidengta 1,8 m pločio akmeninio grindinio - aslos - dalis. Bokšto sienų pamatai pasiekti O,8 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus, siena mūryta tiesiog ant žemės paviršiaus.

1992 m. atlikti žvalgomieji tyrinėjimai pilies kieme, siekiant išsiaiškinti kultūrinio sluoksnio intensyvumą. Kas 10 m į Š nuo ploto Nr. 1 kasti 2x3 m dydžio šurfai. Tokių šurfų susidarė 11.

P kiemo dalyje (šurfai Nr. 1,2) kultūrinio sluoksnio storis 0,6-0,8 m. Jis prasideda po velėna. Žemė juosvai pilka, pereinanti į šviesiai pilką. Kultūrinis sluoksnis susiformavęs palaipsniui. Viršutinė jo dalis susidariusi XVII-XVIII a. Rasti keli koklių, puoštų augaliniu ornamentu, fragmentai, daugiau keramikos, čerpių fragmentų. Žemesnėje dalyje be XV-XVI a. keramikos (buitinių puodų su bangelės ornamentu, ryškiai pūstais šonais) rastas vienas įtveriamasis strėlės antgalis su trikampio formos plunksna.

Intensyviausias kultūrinis sluoksnis - pilies kiemo viduryje (šurfai Nr. 3-5). Storiausia jo vieta - 0,8-1 m, žemė tamsesnė. Rasta keramikos, analogiškos aptiktai šurfuose Nr. 1, 2. Šurfe Nr. 3 rastas žalvarinis signetinis antspaudas su rankenėle. Jis ovalo formos, 2,1 cm skersmens, ornamentuotas taškučiais, centre išmuštos raidės KB. Be to, aptikta keletas metalinių dirbinių (vinys, lango kablys), viena ornamentuoto stiklinio indo dalis. Šurfe Nr. 4 atidengta gyvenamojo pastato sienos dalis, todėl tyrinėtas plotas praplėstas iki 8x4 m dydžio. Siena orientuota V-R kryptimi. Likusi tik apatinė 1,4 m pločio pamato dalis, sumūryta iš akmenų ir plytų. Į Š nuo sienos rastas lygus grindinys, į P, 0,3 m atstumu nuo sienos, aptiktas krosnies padas. Virš pado ir šalia jo aptikta XVI a. pabaigos - XVII a. koklių fragmentų. Tarp jų buvo apie 40 plokštinių koklių: pusė jų neglazūruoti, kiti dengti žalia, ruda glazūra, puošti geometriniu, augaliniu, "apkaustų" ornamentu. Giliau rasta maždaug 35 vazoninių koklių dalys. Gyvenamojo namo dydis neaiškus.

Šurfuose Nr. 6-11 kultūrinis sluoksnis neintensyvus. Dabar čia pelkėta vieta, anksčiau buvo tvenkinys. Kultūrinio sluoksnio

storis O,4-O,6 m. Radinių beveik nėra - šurfe po vieną kaulą, dvi - trys puodų šukės. Šurfuose Nr. 6, 8, 1O radinių visai nerasta. 3x3 dydžio šurfas iškastas prie donžono Š sienos vidurio ir išorinės pusės. Pamatų apačia nepasiekta dėl atsiradusio gruntinio vandens 2,8 m gylyje. Perkastos tik griuvenos ir žemių sluoksnis, supiltas kasant griovį. Griuvenose rasti keli vieno puodo, puošto bangele, fragmentai ir vienos molinės grindų plytelės dalis.

1993 m. tirtas pagrindinio ŠR bokšto (donžono) vidus. Donžonas buvęs penkių aukštų, daugiau kaip 3O m aukščio. Išliko tik jo PR kampas ir pirmojo aukšto sienos. Iš dalies donžonas tyrinėtas 1955-56 m. - tada išvalytas įėjimas į bokštą ir sienos viduryje įrengta laiptinė į antrą aukštą. 1993 m. iškasta daugiau kaip 51O kv. m žemės. Pagrindinę žemių masę sudarė pirmo-penkto aukšto griuvenos, suvirtusios į bokšto vidų ir užpildžiusios visą pirmą bei dalį antro aukšto. Viršuje buvusios griuvenos likusios iš paskutiniųjų archeologinių ir restauravimo darbų. Pagrindinę griuvenų sluoksnio (storis - 4,2 m) masę sudarė ruda žemė su stambiais akmenimis, plytų nuolaužomis. Griuvenose išsiskyrė ir keli tarpsluoksniai. Radiniai - daugiausia architektūrinės detalės. Tai trijų tipų (nerviūrinės, plonosios skliautinės ir paprastosios sienų) plytos, čerpių nuoskalos, keturkampio pjūvio vinys, vyriai. Viršutiniuose sluoksniuose rastos kelios puodų šukės.

Visose griuvenose aptinkama daug smulkių (iki 15 cm skersmens) dažyto tinko fragmentų, kurie daugiausia koncentruojasi ties P siena.Tapyta rudos, rusvos spalvos dažais baltame fone. Bokšto būta gyvenamo. Beje, jis gana puošnus. Griuvenose taip pat rastas vienas įmovinis ietigalis.

Pirmojo aukšto ilgis Š-P kryptimi 7,47 m, plotis V-R kryptimi - 8,58 m. Kiekvienoje sienoje atidengta po dvi nišas (išskyrus P sie-

ną, kur niša sutampa su durų anga). Jos skiriasi savo forma, V sienoje - smailiaarkės, Š ir R - apvalios. R sienos nišose įrengti švieslangiai. Nišų aukštis - 2,2-2,28 m, plotis - 1,76-2,8 m, gylis - O,76-1,29 m.

Pirmo aukšto grindų lygyje rastas netvarkingas ir nelygus grindinys. Virš ir po juo susidaręs O,O5-O,2 m storio juodos žemės su degėsiais sluoksnis.

Žemiau grindinio tirta trijose vietose (perkasos Nr. 1-3), iš viso 1O,5 kv. m plotas. Minėtą grindinį bokšto viduryje dengė O,6-O,75 m storio gyvulių mėšlo sluoksnis. Neaišku ar čia buvo laikomi gyvuliai, ar mėšlas specialiai sumestas (jis užpildė tik duobę bokšto viduryje). Prie sienų 2-2,5 m pločio juostoje rastos pilies statybos laiko griuvenos. Sienų apačia pasiekta 1,6-1,7 žemiau pirmo aukšto grindų lygio. Sienos mūrytos tiesiog ant žemės paviršiaus, apačioje vietomis jas O,2-O,5 m praplatinant (V ir Š sienos). Virš įžemio susidaręs O,O5-O,15 m storio pilies statybos metu buvęs pilkos žemės sluoksnelis - žemės paviršius. Ant jo piltas O,25-O,5 m storio hidroizoliacinis gelsvai žalsvo molio sluoksnis. Šiems sluoksniams datuoti trūksta archeologinės medžiagos. Neaiški ir tikslesnė pilies statybos data. Archeologinių tyrinėjimų medžiaga neprieštarauja architektų siūlomam datavimui (XIII a. pab. - XIV a. pirma pusė). Tyrimus Medininkų pilyje numatoma pratęsti.